

Դպրոցները. — Մեր տարեթուի 600-ից մինչև 1600-ը ճապոնը բուդդայականութեան էր հետեւում. այդ ազգեցութիւնը ճապոնի մտաւոր ամբողջ կեանքին վրայ թողեց իւր ազգեցութիւնը ։ Բացի այդ ։ Կոնֆուկիոսի վարդապետութիւնը եւս անձանօթ չէր հոն ։ Վերջինս տասնեւեօթերորդ դարուց սկսած աւելի եւս զօրեղ ներգործել սկսաւ ։

Մինչեւ տասնեւիններորդ դարու առաջին կէսը այս երկու բնորոշ գծերը հանդէս են գալիս ճապոնի մանաւանդ մտաւոր կեանքում ։

Այս հովերով սնուած ուսուցիչը ի՞նչ կարող էր սովորեցնել ճապոնցի աշակերտին — մաքի կաշկանդումն ։ « Բարոյական » ծայրայեղ հպատակութիւն վարժապետից սկսեալ մինչեւ աստուածներին ։ ապա նաեւ մի քանի մանր մունր առօրեայ գիտելիքներ ։

Ներդասկան մաքի ու կեանքի հետ հաղորդակցութիւն անելն արգիւռւած էր խստիւ ։ Սակայն եւ այնպէս կային անհատներ որ նախասակի եւ այլուր ցրուած հոլլանտական սակաւաթիւ գաղութներին հետ չփուխու յանդգնութիւնն ունէին ։ Այսպեղից՝ նոր լեզուի ու հայեացքի էին ծանօթանում ։ Տարտրադարար այդպիսիների թիւը ոչ միայն քիչ էր, այլ եւ եղնղներն էլ խիստ խոյ զարկութիւններից յետոյ մարող ասաղեր էին լինում ։

Տիրացուական այս սիրտեմը շարունակեց իւր ընթացքը ։ մինչեւ որ 1868-ի յեղափոխութեան արշալոյսը ծագեցաւ ։ Իսկ արդէն 1872-ին հրատարակուած պաշտօնական հրովարտակը պարզ ու գեղեցիկ տողերով բացատրեց ։ որ ուսման հին ձեւն անպէտք էր ։ պէտք էր նոր ճանապարհով յառաջ գնալ ։ բացատրեց թէ ո՛րքան աղէտներ են ծագում աղիւսութիւնից եւ այլն եւ այլն ։

Այդ հրովարտակը բոլորին ։ առանց սեռի խտրութեան պարտաւորեցնում է գոնէ տարրական ուսում ։ որ երախային պէտք է աւանդուի 6-14 տարեկան հասակումը ։

Այն անթիւ ոչ միայն ամէն տեսակ միջոցներ ձեռք աւնուելով բազմաթիւ դպրոցներ բացին ։ այլ եւ ամենախիստ հակողութեան տակ զըրուակեցաւ դպրոցից բացակայ չի գտնուիլը կամ ուրիշ զանցառումներ ։ Շուտով ։ այն ճապոնը ։ որ 1874-ին հազիւ մէկ ու կէս միլիոն աշակերտ ունէր ։ 1901-ին արդէն մօտաւորապէս չորս ու կէս միլիոնի էր հասած այդ թիւը ։ Նւ այսօր գոնէ տարրական ուսումը ապահովուած է ։ Բոլոր գիւղերում ։ առանց բացառութեան ։ կարելի է տեսնել գոնէ նախնա-

կարգ ուսու մնարաններ . իսկ ասաններում եւ քաղաքներում նաեւ միջ-
նակարգ եւ մասնագիտական դպրոցներ :

Բարձրագոյն կրթարաններից ուշադրութեան արժանի են Տօկիօյի
կայսերական եւ Կիօտօյի նորաբաց համալսարանները : 1901-ին Տօկիօ-
յում բացուեցաւ նաեւ մի ուրիշ համալսարան՝ լոկ իզական սեռին հա-
մար : Ընդամենը 28,500 դպրոց կայ Ճապոնում այսօր . ասոնց մեծ մասը
հանրային է , միայն փոքրամասնութիւնը՝ կողմնակի անհատներ :

Ուսուցիչները բաղկացած են գլխաւորապէս բնիկներից եւ ապա
նաեւ օտարներից : Սակայն շատ չափցած՝ բոլոր ամպիոնները , բացի
թերեւս լեզուական դասերից , միալու են տեղական պատրաստուող ու-
սերին :

Այս դպրոցների տուած արգասիքներին գալով՝ եթէ նկատի ունե-
նանք հին Ճապոնի մտաւորը , այսօր շատ ու շատ յառաջադիմած կը գըտ-
նենք . բայց եթէ համեմատենք եւրոպական ուսումնարանների արդիւնք-
ներին հետ , բնականաբար Ճապոնը դեռ հեռու է , դեռ շատ աշխատանք
ունի թափելու , որպէս զի կարողանայ մտաւոր նոյն բարձրութեանը
հասնիլ :

Սակայն այդ ունի իւր յարպիւի պատճառները , որոնց վրայ քիչ
դանդաղելով ընթերցողն աւելի հեշտութեամբ կըմտնէ խնդիրը :

Նախ՝ նաեւ այս դէպքում նիւթականը մեծ դեր է խաղում . ուսու-
ցիչները չափազանց անբաւարար են վճարուած . դպրոցների վրայ ծախ-
սուած դրամը դեռ շատ քիչ է՝ համեմատած կարիքին հետ : Նախնական
կրթութեան վրայ ծախսուում է տարեկան 75 միլիոն ֆրանկ . այդ շա-
քիչ է . սակայն եթէ յիշենք , որ դեռ 1874-ին միայն 8 միլիոն էին
ծախսում , ապա կրմանանք խոշոր տարբերութիւնը եւ ապագայի ըն-
թացքը :

Մի բան սակայն մոռանալու չէ . ժողովուրդը եւ տէրութիւնը մա-
նաւանդ՝ ամէն ջանք գործ է դնում դպրոցների բարգաւաճման համար :
Տարեկան որոշ եւ խոշոր գումար սալուց զատ , չինական պատերազմից
ստացուած տուգանք քսան եւ հինգ ու կէս միլիոն ֆրանկը ամբողջովին
յատկացրեց կրթական գործին : Ներկայումս էլ հարց կայ , որ քսան
միլիոն ֆրանկ վերցուի եւ յատկացուի գումար ժողովրդական կրթութեա-
նը . այսինքն կարելի չափով բարւոքուի ուսուցիչների ռոճիկները ,
աւելի շատ աշակերտ ընդունուի մասնագիտական դպրոցները , ուսում-
նական հաստատութեանց ֆիզիքականը բարեփոխուի եւայլն :

Բանւորական շատ ծանր հարցից յետոյ , կրթական հարցը եւս
Ճապոնի օրուայ կարեւոր խնդիրներից մէկն է իրաւացի կերպով . ասոր
լուծման որպիսութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի Ճապոնի ապագային
համար :

Բացի նիւթական խոչերից , կան եւ այլ արգելառութիւններ , որ ճա-

պոնցի պատանին դեռ եւս հետեւ է եւրոպական դպրոցից դուրս եկած ուսանողին հետ մրցելուց :

Եթէ մի ժողովուրդ ամբողջ դարեր թմրած է մեծացել , ապա նոյն խել ամենասթափիչ զարթումն անգամ բաւական չէ անցուալի թողած բաւական հետքը տնտեսական փոփոխութեւն : Ինչպէս յայտնի է , երեսուն տարին դեռ բաւական չէ ժառանգական ուժեղ ազդեցութիւնը ջնջելու . հետեւաբար բացի նիւթականից , ժառանգական խնդիրը եւս այս դէպքում մեծ նշանակութիւն ունի : Ասկայն անգուց գործող անհատները եւ հասարակութեանց համար ժամանակը չուտով սահում է եւ աշխատաւորներէ ճակատները պատկներով զարդարում :

Կրթական գործի արագ քայլերը դանդաղեցնող պատճառներից մէկն էլ այն է , որ ճարտնական այբուբէնը , ինչպէս եւ չիտականը , ոչ թէ ձայնական է , այլ գրողափութական , պատկերական . այսինքն իւրաքանչիւր նշան ունի առանձին եւ գրեթէ լոկ մի իմաստ , հետեւաբար որչափ աւարկայ , աչնչափ էլ նշան : Այսպիսով երախան պարտաւորուած է յիշողութիւնը բռնադատել շատ բան ամփոփելու , մի բան , որ կարող է մեծ հարուած հասցնել մատղայ մտքերին : Ներկայումս , բարեբաղդաբար , սովորելի բաւերի թիւը , խոհեմ քննութիւններից յետոյ , իջեցրած են երեք հազար ընտրովի բաւերի . ասոնցմով երախան կարող է ազատ արտայայտել իւր մտքերը , եւ յետոյ այդ պաշարը անդալաբար հարստանում է տարիքին սեման հետ գուղընթաց , առանց մասնաւոր մեծ ֆանք թոփելու :

Ոմանք խնդրի աւելի խորը խափանցելով , աստիարկում են իրաւացի կերպով , որ խոսքը վերացուի այդ հին ձեւը եւ փոխարէնն ընդունուի լատինական այբուբէնը . սրանք փաստում են , որ այդպիսով երախան չուտով կարգաւ գրել կը կարողանայ սովորել , խել տնտեսած ժամանակը կարող է գործ գնել ընդհանուր դարպացում ձեռք բերելու վրայ : Այս կուտակցութեան հակաուկորդները ասարկում են , թէ այդպիսով կը զրկուին ազգային սրտ , ինքնուրոյն մի աւանդից : Ըստ իս , այդ խոսքը թիւնն անաղի է , որովհետեւ ճապոնցի լեզուագէտը միշտ կը կարողանայ ապագայում գիտնական տեսակէտից ուսումնասիրել միայն գիտնականութեւ պահուած այդ գրերը , որ գործածութիւնից ընկնելով , չի նշանակէ , թէ կը կորսուին : Անաղի է նոյնպէս այն կարծիքը թէ այդ հին տառերը չառ դեղեկիկ են իրենց արտաքինով , քանի որ իրենց դժուարութեանց հետ միասին երախայի երեւակայութիւնը զարգացնում են , սերիչ խօսքով , եթէ երաժշտական ընդունակութիւնները խափանում են , միւս կողմից էլ՝ նկարչականը զարգացնում : Այդ չառ ճիշդ է , թերեւս այդ բանն է պատճառը , որ նազելի ուրուումներով զարգանկարչութիւնը ճապոնի մեծ ընդունակութիւններից միմեք է : Ասածնէրից հետեւեցաւ , որ գրերի հին կերպը նոյապատմ է լոկ գեղասէր ճա-

չակին . այդ լաւ . սակայն մոռնալու չէ , որ խելօք դաստիարակութեան մէջ գեղարուեստը թէեւ անհրաժեշտ է , բայց պէտք է բոնէ շատ ու շատ երկրորդական տեղ . նախ պէտք է մեր կեանքը բնութեան եւ պարագաներին դիմադրելու պատրաստենք , եւ ապա գեղարուեստի մասին հոգանք իւր հերթին , որով աւելի եւս լաւ ու լայնօրէն կարելի կը լինի ըմբռնել նաեւ գեղարուեստը :

Ուսման եւ դաստիարակութեան արագ յառաջխաղացումն արդիւնդ պատճառներից վերջինն էլ այն էր , որ երբ Ճապոնը զարթեցաւ , տենչալի աչքերը դարձրեց դէպի արեւմուտք , ուզեց դրկել եւրոպական քաղաքակրթութիւնը հիացած , առանց որոշ եւ համոզուած խորութեան : Սակայն շուտով փորձերից հրաժարուած զգաց , թէ ամէն ինչ , որ Եւրոպայից է , ճիշդ ու գեղեցիկ չէ . սկսաւ մի նահանջ . նորից կոնֆիւկիոսի վարդապետութիւնը մտաւ , նորից չին եւ ճապոն մտաւ որ հին դիւանները խուզարկուեցան : Բայց շատ շանցած նորից սկսան արեւմտեան քաղաքակրթութեան վրայ հիանալ , սակայն քիչ աւելի փորձառու դարձած : Վերջապէս խնդիրն այն է , որ 1868-ից ցարդ անշեղօրէն դէպի որոշ եւ անսայթաք նպատակի չի դիմեց . պատահեցան մոլորումներ եւ վերադարձեր :

Այժմ , զգալի կորուստներից յետոյ , գոնէ հաստատապէս գիտեն , թէ ի՞նչ են արել եւ այսուհետեւ ինչպէս են շարունակելու :

Ճապոնի մասին եղած եւրոպական հրատարակութիւններից ոմանք մեծ խստութեամբ քարկոծում են Ճապոնի դաստիարակութեան մէջ աչքի զարնող այն գիծը , թէ թթու հայրենասիրութիւն են քարոզում ուսումնարանների մէջ : Ճիշդ է , եւ եւս համամիտ չեմ , որ ճապոնցի ուսուցիչները չափազանցութեան հասցնելով սովորեցնեն մանուկներին , թէ Ճապոնը աշխարհի ամենաընտիր երկիրն է ըստ ամենայնի , սակայն եթէ նկատի ունենանք , որ Ճապոնը Ասիայում մեծ գործեր ունի կատարելիք եւ մինչեւ իսկ ստիպուած է (օրինակ՝ երկրի փոքրութիւնը հետզհետէ անհրաժեշտ կարիք է դարձնում մտածել նոր դադութներ հիմնելու մասին) , ապա մասամբ աւելի ճիշդ կը հասկանանք այդ ուղղութիւնը . երկրորդ՝ ո՞ր երկիրն է արդեօք նոյն իսկ Եւրոպայում , որ այսպէս թէ այնպէս թթու հայրենասէր չէ դաստիարակութեան մէջ . . .

Հողագործութիւնը . — Պարապմունքի տեսակէտից նախ եւ առաջ հողագործ է դեռ Ճապոնը , քանի որ 45 միլիոնի չափ այս մողովրդի կէսը՝ գրեթէ ապրում է հողի միջոցաւ : Եւ ո՞րչափ է այդ հողը .

380,000 քառակուսի քիլօմէթրից բաղկացած երկրի հազիւ մի տասներորդ մասը . իսկ այդ մասն էլ ոչ խիստ պտղաբեր . բայց այդ դեռ հերթք չէ . բլուրների , լեռների , հեղեղների , փոթորիկների , երկրաշարժների , հրգեհների ու ճահճների աւերումներն ու անյարմարութիւններն էլ անպակաս են :

Այժմ արդէն զարմանալի չի լինի, եթէ ասեմ, որ իւրաքանչիւր մի քիւմիւթր մշակելի հողի վրայ ապրում են հարիւր տասն եւ հինգ հոգի, իսկ պաղաւտ վայրերում մինչեւ երեք հարիւր հոգի: Այստեղից հետեւելի է, որ Ճապոնը աղքատ պիտի լինէր սկզբից 'ի վեր, եւ աղքատ էլ կը մնայ, եթէ հողագործութիւնը ամենակատարեալ ընթացքով յառաջ չի տանէ, իւր բոլոր կարելի ճիւղերը, եթէ առեւտրական մեծ ու նոր աղբիւրներ չի բանայ, ինչպէս որ սկսած է, կամ եթէ մեծ ու հարուստ գաղութներ չի հիմնէ:

Եթէ ու եւ է երկիր նախապէս աղքատ է, նա չի կարող նաեւ միջոցներ ունենալ երկրագործական ամէն նոր յարմարութիւնից օգտուելու: ասոր վրայ աւելացնենք նաեւ այն, որ Ճապոնի հողը բաժանուած լինելով բազմաթիւ փոքր կտորներ, անկարելի է դարձնում մեծ ու նոր ձեռնարկութիւններ: Ընդդէմ է բացի փոքրահող անթիւ կալուածատէրերից կան նաեւ մեծակալուած հողատէրեր, սակայն մոռնալու չէ, որ Ճապոնը դեռ գտնւում է իւր վերածննդեան առաջին կամ երկրորդ քայլափոխում: Հետեւաբար հին 'իւրեքը դեռ եւս որոշ ժամանակ կը շարունակէ իւր սովորութիւններով գոյութիւն ունենալ: Օրինակ՝ դեռ ցարդ մեծ կալուածատէրերը իրենց հողը մաս մաս բաժանած տալիս են վարձով՝ բազմաթիւ մարդկանց, սրանք էլ արդէն երկար տարիներ մշակելով երկրի որոշ կտորը, կապուած են այդ հողին հետ գոնէ երկրորդական տիրոջ պէս: Ընուցած են այդ հողի վրայ սրբազան ծառեր, որ սերնդէ սերունդ ժառանգուելով, հետզհետէ աւելի են դժուարացնում իրենց մշակած հողից բաժանուելը, բացի այն, որ այդ հողն է նրանց ապրուստի միակ աղբիւրը: Հետեւաբար նոյն իսկ մեծահող կալուածատէրերը չեն կարող մի նոր եւ անմիջական գործ սկսել, քանի որ վարձատուներ իրենց կամքը եւ հաշիւներն էլ դեռ որոշ եւ բաւական մեծ դեր են կատարում:

Սակայն եւ այնպէս, չի նայած այս բոլորին, հողագործութիւնը Ճապոնում ամէն տարի աւելի յառաջ է գնում, ամէն ջանք գործ է դրուում անվհատ, որ մշակութեան նոր եղանակներ ներմուծեն, դեռ շատ չէ անցած այն օրից, երբ շոգիմիքենայ հսկայ ջրհաններով ընդարձակ ճահիճներ ցամաքեցրին, եւ այդ դեռ նոր չորցած հողերից հազար հեկտարի վրայ ցանուած բրինձից լոկ մի տարում տուցան քառասունը հինգ հազար հեկտար բրինձ: սակայն դեռ շատ դափնիներ կան ստանալիք:

Եթէ վերոյիշեալ դասակարգերից ոչ մինը ոչ էլ միւսը չեն կարող մի նոր եւ արմատական փոփոխութիւն մտցնել հողի մշակման հին եղանակին մէջ, ապա, ինչպէս ոմանք միամտաբար կարծում են, Ճապոնի կառավարութիւնը կարող է այդ յառաջագէտ քայլն էլ անել տալ, եթէ անձամբ կանգնի ընդհանուր դործի գլուխը, բայց ինձ թւում է, որ

կառավարութիւնը . թէեւ շատ գովելի եւ նոյն իսկ չի հաւատարու չափ մեծ ջանքեր է անում երկրի ամէն կարգի քարոքութեանը համար , սակայն այս գէպքում այն եւս անկարող է մեծ յեղափոխութիւն մտցնել : Երբ ասում ենք , որ եւ է տէրութիւն ոյժ ունի , հասկանում ենք նոյն երկրի ժողովրդի կամ անհատներին կարողութիւնը , հետեւաբար եթէ ժողովուրդը դեռ աղքատ է եւ հակառակող , տէրութիւնը տակաւին ոչինչ նշանաւոր քայլ անել տալ չի կարող : Այս գէպքում եւս արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը հետզհետէ պէտք է որ պատրաստէ Ճապոնացուն , իսպառ փոխէ ընկերական կազմը , եւ դաշտային մշակներին մոռցնել տալով հայրենի բանաստեղծական աւանդները , աստիճանաբար մոռցնել տալ հովիտներում մանգաղով հնձելը , որայ կապելը , լուսնին շողով հովուերգական լէ-լէներ կանչելը , այսպիսով մշակները կամաց կամաց կը կեդրոնանան գործարանական եւ վաճառականական ասպարէզներում . հլու լինելով կեանքի պայքարի այն անողոք պատգամին , թէ՛ ճգնիր մի կերպ շահիլ օրապահիկդ , ի՞նչ փոյթ թէ օտանակիս անես նոյն իսկ վստմ զգացմունքներդ : Այդ պատգամը միայն պիտի կարողանայ հողի մշակութիւնը հասցնել իւր կատարելութեան դազաթնակէտին , կեդրոնացնելով հողը միայն սակաւաթիւ անհատներին ձեռքի տակ . այդ միեւնոյն պատգամը միայն պիտի կործանէ հին մեթոտները , եւ եթէ այսօր Ճապոնը գլխաւոր բերքերից ստանում է թարեկան ութն եւ կէս միլիոն լիտր բրինձ , մօտ հարիւր քսան միլիոն լիտր գարի , վերջինից քիչ աւելի հաճար , եւ մօտ ինն հարիւր յիսուն միլիոն լիտր ցորեն , նորանոր կատարելագործուած աշխատանքով կը կարողանայ աւելին ըստանալ :

Հին Ճապոնը գրեթէ չը գիտէր պաղատու ծառեր սնուցանել . բայց այսօր արդէն մանաւանդ խնձորն ու նարինջը մեծ քանակութեամբ մինչեւ իսկ արտահանում է օտար երկրներ :

Իսկ ինչ վերաբերում է անասնաբուծութեան , նրանք շատ քիչ են զբաղուած այդ կարեւոր խնդրով : Ամբողջ երկրում հազիւ մէկ ու կէս միլիոն եղջիւրաւոր ընտանի կենդանի կայ , իսկ քիչ աւելի էլ ձի ունին : Ինչո՞ւ . գործեալ երկրի բնական աղքատութիւնն է ազոր պատճառ . երկիրը մեծ ու առատ արօտատեղիներ չունէր , որ բնականօրէն աճէին բազմաթիւ կենդանիներ : Իսկ արդէն ժողովուրդը մի անգամ չարքաշ կեանքին վարժուելուց յիտոյ , արդէն անտրտունջ կերպով , ոչ միայն օրն 'ի բուն աշխատում է , այլ եւ կատարում է մինչեւ իսկ ամենածանր ծառայութիւններն անգամ , եւ այսպիսով կենդանիների գործունէրութեան վերջ դնում : Նրանք , Ճապոնցիները թէեւ Եւֆեղ ու յաղթանգամ չեն , բայց պարզ ու իրաւացի պարծանքով ասում են , որ բնական ոյժի պակասը լրացնում են դիշերային եւ այլ պարապ ժամերի շահագործութեամբ :

Բայց ներկայումս կեանքի նորանոր պահանջները դրդում են նաեւ նրանց, որ մեծ խնամք տանին անամուսնութեան վրայ Ամենից առաջ՝ հեծելագործի բազմամալը պահանջում է անթիւ ձիեր, ապա ապրելու եղանակների փոխուելը կարիք է դարձնում խնամել խող ու այլ կենդանիներ, որպէս զի կարելի լինի երեւիմ էլ մեղէն կերակուրներով զարդարել ցարդ աղքատ ընդհուլներով բուսականացած սեղսնները, մանաւանդ, խուզարկու ջանքերը ցոյց տուին, որ արօտատեղիներ ձեռք բերելն անհնար չէ:

Մի քանի տող առաջ տեսցի, թէ ջանքեր են լինում նպաստելու երկրագործութեան ծաղկումին: Մի կողմ թողնելով կառավարութեան առանձին հովանաւորութիւնը եւ կողմնակի մարդկանց ձեռնարկութիւնները, արժէ հոս մասնանիչ անել այն երկու ընկերութիւնները, որ այդ նպատակով հիմնուել են եւ արդէն մօտ կէս դարուց 'ի վեր գոյութիւն ունին: Այդ ընկերութիւններից երկուսն էլ բարոյական գրեթէ միեւնոյն հիմունքների վրայ են հաստատուած, ուստի եւ կը բաւականանամ անոնցից էլ միայն մէկի ստուերադիւծը տալով, ցոյց տալու համար 'ի միջի այլոց եւ այն, որ ոչ միայն ժողովրդի նիւթական շահին է նպաստում այդ, այլ եւ գործնական աստիճանաւորութեամբ ամէն մի անհատի մէջ բարոյական շատ վսեմ գաղափար է սերմանում, եւ այնչափ գեղեցիկ, որ կարծես ժողովրդութեան դաս սալ ուղած լինէր դրա հիմնադիրը, Նոնօիան (ծն. 1787, մեռ. 1856):

Այդ մեծ մարդը գործնական օրինակով իւր պարզ եւ մեծ գաղափարը քարոզեց եւ ցոյցեց իւր ունիդիրների մէջ եւ ահա իւր մահից յետոյ նրա հետեւորդները հեշտութեամբ հիմնեցին այդ ընկերութիւնը, որ ընդհանրապէս յայանի է հօսովուչան անուանով, ի՞նչ էր այդ բազմաձիւզ ընկերութեան պաշտօնական սկզբունքը. — ծաղկեցնել աւերակ եւ խռպան դաշտերը, վարձատրել արժանաւոր մշակին, օգնութիւն հասցնել վհատուած եւ խեղճ հողագործին, եւ բարոյական այս շէնքի սիւները հիմնուած են անսեսադիսութեան եւ չափաւորութեան քարոզի վրայ:

Մինչեւ անդամ եօթը հողի առանձին կերպով կարող են կազմել մի մասնաձիւղ, որը տակայն սովորաբար վաճառուն տարի գործելու ձգտումով է ձեռնարկելու գործը: Իսկ հակառակ պարագային, եթէ աւելի չուտ քայքայուի, իւր ամբողջ ինչքը պիտի յանձնէ կեդրոնական մարմին:

Ընկերութեան մասնակցելու իրաւունք ունին բոլոր չափահասները, հերթ է որ չը լինին ամբարիշտ, չը լինին արքայական տան թշնամի, եւ՝ հասէր. այսինքն՝ նա, որ չուզէ իւր կարեւոր պիտոյքից աւելի ունեցած դրամը դնել ընկերութեան արամողորմեան տակ, այնպիսին չի կարող մասնակցել:

Իւրաքանչիւր մասնաձիւղ անհրաժեշտօրէն ունի մի նախագահ,

փոխնախագահ, գործադար մարմին, սրա նախագահը, վերատեսուչներ եւ քանֆէրանսներ կազմողներ :

Իւրաքանչիւր մասնաճիւղ ունի զարնանային եւ աշնանային երկու ընդհանուր ժողովներ : Անդամները երկու տարին մի անգամ են ընտրուում, անթողակ են :

Փոխ դրամ տալ կարելի է թէ որոշ խմբի եւ թէ անհատների. միայն թէ պէտք է գոնէ երկու տարբեր անհատների երաշխաւոր դրուին . իսկ պարտքը յետոյ կարելի է մաս մաս վճարել առանց տոկոսի . պարտապանը, եթէ ցանկայ կարող է մի որոշ կամաւոր նուէր էլ սալ, պարտքը վճարելուց յետոյ :

Որպէս զի ամէն անհատ կարողանայ տեղեկանալ այս ընկերութեանց նպատակներին, եւ, կարիքի բոլէին օգտուի, ընկերութիւնը երկրի ամենախուլ անկիւններում միշտ քանֆէրանսներ է կազմակերպել տալիս, որտեղ պարզ ու հասկանալի կերպով համոզում են ռամիկ ժողովուրդը՝ միանալու եւ կազմելու համամասն ընկերութեան մասնաճիւղեր :

Գալով ընկերութեան նիւթական միջոցներին, ազոնք ստացուում են կալուածներին, այդ կալուածները ճանաչուած են տէրութեան կողմից իբր ընկերութեան յարատեւութիւնը պահպանող անկադողպտիկ հոգեր : Բացի այս, ունին մի կարեւոր դրամազուլիս, որ անխախտ մնում է, միշտ չափ քերելով . վերջապէս ունին նաեւ առձեռն գործածուող մի դրամազուլիս :

Հասոյթ կամ նպաստ տալ կարող է ամէն ոք, նաեւ անդամները, եւ մանաւանդ ընկերութեան բարիքը վայելողները :

Իսկ որոշ անհատներ կարող են հինգ տոկոսով դրամ սալ եւ ընկերութիւնը կը դործածէ անվտանգ կերպով . ընկերութեան անդամները մասնակի վճարներից կազմուած դրամազուլիս արդէն անտոկոս է, միայն թէ, երբ անգամը դուրս գալ ուղէ գործից, կարող է իւր ստակն ամբողջովին յետ ստանալ նորից :

Սակայն այս բոլորն էլ որչափ գեղեցիկ լինին, որչափ էլ որ երկիրը մեծ բարիքներ է վայելում այդ ընկերութեանց շնորհիւ, դարձեալ դեռ բաւական չէ այդ . կարիքը շատ մեծ է . բարեբաղդաբար ծապոնցիները զգում են այդ եւ միշտ աւելի մեծ քանքով են յառաջ գնում տեղւոյին չարժուով, ապագայի վստ արշալոյսների հեռանկար չողերը նրանց յամառօրէն կանչում է միշտ ու միշտ :

Արտադրութիւնները. — Դեռ քառորդ դար առաջ դործարանական կեանքի մասին գաղափար անգամ չուներ ծապոնը, երկրի ամէն կողմում տարածուած էին թաղամթիւ աշխատանոցներ, ուր պատրաստում էին ոչ միայն գեղարուեստական իրեղէններ, այլ եւ առօրեայ կեանքին պատկանող ամէն ինչ, որ կարելի էր սպասել Ասիայի կղզիացած եւ խաւար այդ անկիւնից : Բայց այժմ արդէն երկրի բոլոր մասերում էլ

սկսած են միաւ գործարանների վիթխարի ծխաններ այնպէս, ինչպէս արեւմտեան ամենազարգացած երկրներում :

Բայց ինչ վերաբերում է ճոխութեան եւ զարդարանքի առարկաներին, նոյն են մնացել ինչպէս որ էին. այսինքն՝ դարձեալ մասնաւոր, սակաւաթիւ բանուորներով աշխատանոցների մէջ են պատրաստում յաւճապակեայ հրաշալիքները, կամ մետաքսէ այն սքանչելի, ծաղկուն գործուածքները, որոնք Պարիսի 1900-ի յուցահանդէսին փայլում էին իրենց անմրցելի պերճութեամբ :

Այս շարքի աշխատանոցները, իբր ձեռագործ արտադրութեան կեդրոններ, միշտ էլ կը մնան միեւնոյն վիճակում բնականաբար, քանի որ գեղարուեստները շարքին են պատկանում այդ գործերը :

Գործարաններից ստացուած արդիւնքը կազմում է երկրի ամբողջ եկամուտի մէկ հինգերորդականը. բայց այդ եւս դեռ հերիք չէ. նրանք ձգտում են որ իսպառ անկախ լինին արեւմուտքից, թէեւ արդէն այժմ էլ ինքնուրոյն կերպով կարողանում են ապրոնք արտահանել Չինաստան, Հնդկաստան, Անգլիա եւ մինչեւ Ամերիկա :

Ճապոնի արտահանութեանց մէջ մետաքսը մեծ տեղ է բռնում. 1893-ին այդ արդիւնքի գումարը հասնում էր եօթանասուն միլիոն ֆլորանկի, բայց 1900-ին բարձրացաւ հարիւր տասը միլիոնի, իսկ 1901-ին՝ հարիւր ութսուն եւ հինգ միլիոնի :

Բամբակը, որ 1893ին ոչինչ չա՛հ չէր մտցնում դրսից ներս, արդէն 1901-ին յիսուն երեք միլիոն ֆրանկ աւելացրեց երկրի եկամուտի վրայ. Բացի օտար նաւերի Ճապոնում գնած եւ սպառած ածխից, 1901-ին Ճապոնը մօտ երեք միլիոն տակառաչափ քարածուխ է արտահանել, մի բան, որ անկասկածելի կերպով խոշոր հարուած է հասցնում արեւմտեան երկրների այդ շարքի վաճառականութեանը :

Դեռ 1898-ի հաշուեցուցակով երկու հազար ինը հարիւր տասը գործարան կար Ճապոնում, այսօր այդ թիւը շատ աւելի աճած է :

Մայրաքաղաքում եւ իւր շրջականերում կարելի է տեսնել բամբակէ եւ ալ գործուածքների գործարաններ, լուցկու, ժամացոյցի, թղթի, քարաղիւսի, գլխարկների գործարաններ, հանքերի բազմաթիւ գտարաններ :

Ասոնցից իւրաքանչիւրը երեսունից սկսած մինչեւ հազարից աւելի գործաւոր ունի : Արդիւնաբերական կեանքը լայն ասպարէզ գտած է մանաւանդ Օսականում, որն իրաւամբ Ճապոնի Մանչեսթր են անուանում : Այդ քաղաքում կայ մօտ երկու հազար գործարանական ծխան, հինգ հարիւր շոգեկաթոյ, չորս հարիւր յիսունի չափ հսկայ միջինայ, որոնց ոյժը հասնում է աասներեք հազար ձիու ամբողջական ուժին. 'ի միջի այլոց յիշեմ նաեւ, որ լճերի եւ ջրանցքների անսպառ գոյութիւնը մեծ յարմարութիւն է տալիս ելեկտրականութիւնից օգտուելու ձեռնարկութիւններին :

Օսական միակը չէ սակայն . նշանաւոր տեղ են բռնում նաեւ Կիօտոն , Իօկօհաման , Կօբէն եւ ուրիշները :

Որչափ էլ սակայն արտադրութեանց զանազան ճիւղերը ծաղկին հոն , դարձեալ Ճապոնի ժառանգական արուեստը կը մնայ բամբակեգործութիւնը . օրինակ Տօկիօյում այդ շարքի գործարաններից ոմանք մինչեւ չորս-հինգ հազար գործաւոր են զբաղեցնում , մինչեւ հազար ձիուամբողջական ոյժին հաւասար ոյժ ունեցող մեքենաներ են շարժւում , անդլիական ամենակատարեալ գործարանների օրինակով շինուած այդ հաստատութեանց մէջ :

Սակայն գործարանական կեանքում կայ մի ուրիշ աչքի ընկնող քայլ , որ Ճապոնին մնում է դեռ անել . մետաղի հանքերի մշակումն է այդ . Ցարդ Անգլիոյ եւ Ամերիկայի երկաթից ու պողպատից են գործածում նրանք . մինչդեռ եթէ տեղական հանքերը կատարեալապէս մշակուին , միայն Կիոնշիույի կայսերական պողպատահանքը տարեկան հարիւր հազար տոննա պողպատ կարող է արտադրել :

Դժբաղդաբար երկաթի հանքերը հարուստ չեն . հանքերի այս երկու ճիւղը մեծ նշանակութիւն ունին գործարանական կեանքի յառաջացման խնդրում , Կան նաեւ պղնձի մշակուող հանքեր :

Բայց ինչ վերաբերում է քարածուխի հանքերին , զարմանալի յառաջադիմութեամբ մշակած են երկրի առատ հանքերը . այսօր եօթն ու կէս միլիոն տակաւից աւելի քարածուխ է ստացւում հոն . Կակայ հորերը ամենակատարեալ ձեւով են փորուած . թէեւ ընտիր յատկութիւններով օժտուած այդ ածուխի հանքերը խիստ ճոխ են , բայց հորերում լծացած ջրերի առատութիւնը մեծ դժուարութիւններ է յարուցանում . բայց եւ այնպէս մեծ տոկոսնութեամբ գործը յառաջ է գնում տրտանեան քայլերով :

Գործարանական կեանքի մասին խօսելիս արժէ այստեղ մի երկու տող էլ զրել չուցկու գործարանների մասին . որ այնքան մեծ տեղ են գրաւում Ճապոնում , այդ մասին մօտաւոր գաղափար տալու համար բաւականանանք յիշատակելով , թէ՛ 1889-ին մօտ հինգ միլիոն ֆրանկի լուցկի էր պատրաստուած ընդ ամէնը , ինչ տարի յետոյ այդ թիւը հասաւ տասն ու կէս միլիոն ֆրանկի . իսկ 1898-ին միայն օտար երկրներ արտահանածի արժէքը մօտ տասն եւ եօթը միլիոն ֆրանկ էր , մոռնալու չէ նաեւ այն , որ ընտիր յատկութիւններով օժտուած այդ լուցկիներից երկու տուփը արժէ մէկ ամբողջ եւ մէկ չորրորդական սանթիմ միայն :

Գարեջուրը անպործածելի էր առաջ Ճապոնում , բայց այսօր առօրեայ անհրաժեշտութեանց շարքն է անցած ուղէն , արտահանուում է մինչեւ անգամ քանի որ թէ աժան է եւ թէ ընտիր :

Որայն Օսականի մօտ գտնուած գործարաններից մէկը տարեկան երեսուներ վեց հազար հեկտոլիտր դարեջուր է արտադրում :

Ուշադրութեան արժանի են նաեւ սիգարէթների գործարանները որոնք ամերիկական ամինակատարեալ օրինակների ձեւովն են շինուած . այդ սպարանքը եւս մեծ քանակութեամբ արտահանուած է Քորէա եւ մաւ նաւանոց Չինաստան :

Ճապոնը բաղկացած է կղզիներից , ուրեմն տեղացիների ու շաղրու-թիւնից չը պիտի խուսափէր նաեւ նաւայինութիւնը . եւ իրօք 1897-ին երեւեցաւ . որ ութսուն նորաչէն շոգենաւերից յիսուներեք ամիսը պատրաս-տուած էր տեղական հանգրուաններում Նակասակիում արդէն մարտանաւեր եւ վեց հազար տակառաշափից մեծ նաւեր վաղուց շինել սկսած են . այսօր Ճապոնական նաւատորմիդը եթէ ոչ երրորդ դոնէ չորրորդ տեղն է բռնում Եւրոպայում :

Երեք հարիւր ութսունը երկու հազար քառասուսի քիւմէթից բաղկացած Ճապոնը . ընէր 1902-ին ութը հազար հինգ հարիւր քիւմէթի երկաթուղային դիւ . այժմ այդ դիւերը հետզհետէ աւելի պիտի աճին . քանի որ շնորհիւ նորաբաց գործարանների , տեղացիները անկախ կարողանում են պատրաստել երկաթուղու վերաբերեալ ամէն մի առարկայ , որ առաջ ստանում էին Անգլիայից կամ Ամերիկայից* :

Եթէ Ճապոնի պաշտօնական հաշիւների ցանկը աչքից անցնենք , պիտի տեսնենք վաճառականութեան հետեւեալ քայլերը — 1868-ին Ճապոնը մօտաւորապէս վաթսուներ հինգ միլիոնի առեւտուր ունէր դրսի հետ . այդ թիւը բարձրացաւ հինգ հարիւր քառասուն միլիոն ֆրանկի 1889-ին . իսկ 1901-ին մինչեւ հազար երեք հարիւր միլիոն ֆրանկի . կը նշանակէ երեսուն տարուայ մէջ տասն եւ վեց անգամ շատցաւ :

Մի Ֆրանսացիի վերջերս նկատել էր թէ Ճապոնը իւր տենդային եղակի ընթացքով կամ իսպառ կընկնի հսկայական պարաքերի մատուելով սնանկացած , կամ կը դառնայ վաճառականական մի պատկառելի ոյժ ներկայացնող երկիր . ըստ իս այս վերջինը շատ աւելի հաւանական է , եթէ նկատի ունենանք այն արտակարգ շարժումը , որ յառաջ եկաւ ոչընչութիւնից եւ վաճառականական կամ քաղաքակրթական վախկոտ տեսութիւններից իսպառ ազատ ցոյց տուեց մի գեղեցիկ բաղադրութիւն խաւար Արեւելքում :

ԱՐՄԵՆԻԿ

* Փոստի , հեռագրի , հեռախօսի յարմարութիւնները մինչեւ իսկ կարող են անցնիլ եւրոպականիններից . նկատի ունենանք նաեւ , որ հեռագիրը եւ նամակը աւելի , շատ աւելի աժան ճանապարհածախս ունին , քան այլուր :